

Українська Мова

Красивый рівень

10

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(Наказ Міністерства освіти і науки України № 177
від 03.03.2010 р.)

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Наукову експертизу проводив Інститут української мови Національної академії наук України;

Психолого-педагогічну експертизу проводив Інститут педагогіки Національної академії педагогічних наук України;

Експертизу підручника здійснювали: **Г. А. Могильницька** — старший викладач Одеського обласного інституту вдосконалення вчителів; **В. М. Нудний** — завідувач НМК Кіровоградського обласного інституту післядипломної педагогічної освіти ім. В. Сухомлинського; **З. В. Щербяк** — вчитель-методист відділу освіти Ківерцівської райдержадміністрації Волинської обл.; **Л. Н. Радьо** — вчитель-методист Великобірківської ЗОШ І—ІІІ ст.-гімназії ім. С. Балає Тернопільської обл., кандидат філологічних наук

Автори:

Плющ М. Я. — доктор філологічних наук, професор кафедри укр. мови Національного педуніверситету ім. М. П. Драгоманова; **Тихоша В. І.** — кандидат педагогічних наук, доцент кафедри укр. мови Херсонського державного педуніверситету; **Караман С. О.** — доктор педагогічних наук, зав. кафедри укр. мови і методики навчання Київського міського педуніверситету ім. Б. Д. Грінченка; **Караман О. В.** — кандидат педагогічних наук, доцент кафедри методики укр. мови Київського міського педуніверситету ім. Б. Д. Грінченка

На обкладинці використано репродукцію картини *Юрія Камишиного* «Кожному мила своя сторона» та фрагмент тексту з «Велесової книги»

УМОВНІ ПОЗНАЧЕННЯ

	— лінгвістична довідка, правило		— робота в парах, групах
	— дослідження мовного матеріалу		— Інтернет-путівник
	— завдання до тексту		— міжпредметні зв'язки

© М. Я. Плющ, В. І. Тихоша,
С. О. Караман, О. В. Караман, 2010
© Видавництво «Освіта», 2010
© Видавництво «Освіта», художнє оформлення, 2010

Шановні старшокласники!

Зміст підручника для профільного навчання української мови спрямований на засвоєння мовної культури в усій її багатогранності. Ви поглибите знання про мовну систему, ознайомившись із додатковими теоретичними відомостями з фонетики, орфоєпії, орфографії, лексикології та фразеології, морфеміки, словотвору та морфології.

Метою підручника є також розкриття стилістичних ресурсів сучасної української літературної мови. Ви удосконалисте навички побудови текстів різних стилів і жанрів, опануєте виражальними засобами розмовного, наукового стилів мовлення, вироблятимете навички дослідницької роботи з мовознавства, роботи з довідковою літературою, навчитесь добирати лінгвокраїнознавчий матеріал.

Теоретичні відомості, сутнісні характеристики мовознавчих понять стисло викладено в *лінгвістичних довідках*, а поглиблюються відомості про мову в спеціальних завданнях на *дослідження мовних явищ* і фактів, аналіз, коментування, оцінювання їх із погляду нормативності, відповідності сфері й ситуації спілкування.

Вправи подаються в порядку зростання складності: від репродуктивних до творчих, які вимагають умінь сприймати, розпізнавати, порівнювати, робити висновки. Пропоновані *мовознавчі студії, практикуми*, система завдань на *спілкування* допомагають відшліфувати правописні, орфоепічні, стилістичні навички, перевірити вміння використовувати свої знання в різних умовах. Уважно поставтеся до виконання завдань у рубриці «*Назустріч тестуванню*», поданих за розділами підручника.

Чимало вправ дібрано для формування *культури мовлення*, норм мовленнєвої поведінки, навичок спілкування в науково-навчальній, соціально-культурній, офіційно-діловій сферах. Текстовий матеріал до вправ, насичений цікавою пізнавальною інформацією з творчого доробку вчених-лінгвістів, письменників, мислителів, слугуватиме засвоєнню найважливіших здобутків вітчизняної і світової культури.

Отже, на вас чекає творча, натхненна і сумлінна праця, яка допоможе досконали оволодіти одним із найбільших див, дарованих людині — мовою.

Бажаємо успіхів!

Автори

Шановні старшокласники!	3
Мова як суспільне явище. Українська мова в Україні	
§ 1. Мова як суспільне явище	4
§ 2. Основні функції мови	8
§ 3. Мова і держава. Українське законодавство про мову	12
§ 4. Мовний «суржик», його причини. Проблеми екології української мови	15
§ 5. Українська мова як одна з індоєвропейських мов. Українська мова в колі слов'янських мов	17
Розвиток мовлення	24
Стилістика і культура мовлення	27
До джерел знань	31
З історії розвитку української мови	
§ 6. Основні етапи формування і розвитку української національної мови	32
§ 7. Поява писемності у східних слов'ян. Створення слов'янського алфавіту. Роль Кирила і Мефодія у становленні слов'янської писемності. Кирилиця як основа розвитку слов'янських систем письма	35
§ 8. Види письма в період Київської Русі. Короткі відомості з історії писемності. «Граматика словенська» Мелетія Смотрицького. Перша рукописна граматика української мови Івана Ужевича	39
Розвиток мовлення	45
§ 9. Особливості розвитку української мови на сучасному етапі. Сучасний український алфавіт	47
Стилістика і культура мовлення	50
До джерел знань	54
Сучасна українська літературна мова як вища форма існування національної мови	
§ 10. Форми існування мови	55
§ 11. Поняття про українську літературну мову. Писемна й усна форма української літературної мови	58
Розвиток мовлення	61
§ 12. Діалекти як історична база літературних мов. Територіальні і соціальні діалекти. Мова міста й села	65
Стилістика і культура мовлення	70
До джерел знань	72
Фонетика української літературної мови як учення про її звукову систему	
§ 13. Місце фонетики в системі мови. Короткі відомості з історії української фонетики. Класифікація голосних та приголосних	73
§ 14. Основні фонетичні одиниці української мови	78
§ 15. Звук мовлення і фонема	79
Розвиток мовлення	81
§ 16. Зміни голосних і приголосних у мовному потоці. Асимілятивні й дисимілятивні процеси у групах приголосних	84
§ 17. Спрощення в групах приголосних	86

§ 18. Подовження і подвоєння приголосних	87
§ 19. Чергування звуків	89
§ 20. Основні історичні чергування приголосних звуків при словозміні та словотворенні, морфологічні зміни	91
§ 21. Фонетична транскрипція як спосіб запису живого мовлення	94
Стилістика і культура мовлення	96
Назустріч тестуванню	102
До джерел знань	103

Українська орфоепія як учення про систему загальноприйнятих правил української літературної вимови

§ 22. Основні норми сучасної української літературної вимови. Особливості вимови голосних, деяких приголосних звуків та їхніх сполучень	104
§ 23. Вимова звукосполучень приголосних. Вимова голосних і приголосних у деяких граматичних формах	108
Розвиток мовлення	112
§ 24. Наголос в українській мові, його види. Роль наголосу в розрізненні слів і їхніх форм	115
Стилістика і культура мовлення	118
До джерел знань	121

Українська графіка. Українська орфографія як учення про систему загальноприйнятих правил написання слів

§ 25. Українська графіка	122
§ 26. Українська орфографія як учення про систему загальноприйнятих правил написання. Основні принципи української орфографії	127
Розвиток мовлення	130
§ 27. Правопис м'якого знака та апострофа	134
§ 28. Написання складних слів разом, окремо, через дефіс. Правопис складноскорочених слів. Написання чоловічих і жіночих імен по батькові, прізвищ	137
§ 29. Написання слів іншомовного походження	142
Розвиток мовлення	143
§ 30. Складоподіл в українській мові	147
§ 31. Правила переносу слів із рядка в рядок	151
Стилістика і культура мовлення	152
Назустріч тестуванню	154
До джерел знань	156

Лексикологія української мови як учення про лексичний склад

§ 32. Слово як одиниця мови. Ознаки слова	157
Розвиток мовлення	159
§ 33. Лексичне значення слова. Типи лексичних значень	162
Стилістика і культура мовлення	165
§ 34. Омоніми. Пароніми	169
§ 35. Синоніми та їхні види. Синонімічний ряд	173
§ 36. Антоніми та їхні види	178
Стилістика і культура мовлення	182
§ 37. Лексика української мови за походженням. Споконвічно українська лексика	186
Розвиток мовлення	189

§ 38. Запозичена лексика як джерело збагачення лексичного складу мови	194
Стилістика і культура мовлення	199
§ 39. Лексика української мови за сферою її використання і стилістичною диференціацією	202
Розвиток мовлення	210
Стилістика і культура мовлення	214
Назустріч тестуванню	218
До джерел знань	221

Фразеологія як розділ мовознавства

§ 40. Фразеологія як розділ мовознавства	222
§ 41. Фразеологічні одиниці української мови	224
Розвиток мовлення	226
§ 42. Основні ознаки фразеологізмів. Джерела української фразеології	229
§ 43. Багатозначність, синонімія та антонімія фразеологізмів	232
Розвиток мовлення	234
Стилістика і культура мовлення	237
Назустріч тестуванню	240
До джерел знань	257

Українська лексикографія як розділ мовознавства про укладання словників

§ 44. Словники як відображення історії й культури українського народу	
Загальні відомості про словники	242
Розвиток мовлення	246
§ 45. З історії української лексикографії	248
Розвиток мовлення	252
Стилістика і культура мовлення	254
До джерел знань	257

Морфеміка і словотвір української мови як учення про будову і творення слів

§ 46. Морфемна і словотвірна структура слова. Мотивоване і мотивуюче слово. Типи основ	258
§ 47. Твірна основа і словотворчий формант. Словотвірний тип і словотвірне значення. Основні способи словотвору	261
Стилістика і культура мовлення	267
§ 48. Історичні зміни в морфемному складі слова	269
Розвиток мовлення	271
§ 49. Основні способи творення іменників, прикметників, дієслів, прислівників	272
§ 50. Способи творення та написання складних і складноскорочених слів	275
Стилістика і культура мовлення	278
Назустріч тестуванню	280
До джерел знань	281

Українська морфологія як розділ мовознавства про частини мови

§ 51. Граматичні категорії, граматичні значення і граматичні форми. Основні способи вираження граматичних значень	282
---	-----

§ 52. Іменник як частина мови	286
§ 53. Граматичні категорії іменника. Категорія роду іменників	288
§ 54. Категорія числа іменників	292
§ 55. Категорія відмінка іменників	294
Розвиток мовлення	301
Стилістика і культура мовлення	307
Назустріч тестуванню	310
§ 56. Прикметник як частина мови	311
§ 57. Ступені порівняння якісних прикметників	315
§ 58. Словозміна прикметників	318
Розвиток мовлення	322
Стилістика і культура мовлення	325
Назустріч тестуванню	328
§ 59. Займенник як частина мови	329
Стилістика і культура мовлення	333
Назустріч тестуванню	336
§ 60. Числівник як частина мови	337
Розвиток мовлення	342
Стилістика і культура мовлення	344
Назустріч тестуванню	347
§ 61. Дієслово як частина мови	348
§ 62. Перехідні й неперехідні дієслова	352
§ 63. Спосіб, час, особа дієслів	356
§ 64. Дієвідмінювання	359
Розвиток мовлення	364
§ 65. Дієприкметник як особлива форма дієслова	366
§ 66. Дієприслівник як незмінювана форма дієслова	371
Стилістика і культура мовлення	375
Назустріч тестуванню	377
§ 67. Прислівник як частина мови	379
§ 68. Правопис прислівників	384
Розвиток мовлення	385
Стилістика і культура мовлення	387
Назустріч тестуванню	390

Службові частини мови

§ 69. Прийменник	391
§ 70. Сполучник	394
§ 71. Частка	397
Розвиток мовлення	401
§ 72. Вигук	402
Стилістика і культура мовлення	404
Назустріч тестуванню	407
До джерел знань	409
Тлумачний словник	410
Термінологічний словник	411
Діалектологічний словник	412

Українська мова : підруч. для 10 кл. загальноосвіт.
У45 навч. закл. з навчанням укр. мовою : профіл. рівень /
М. Я. Плющ, В. І. Тихоша, С. О. Караман, О. В. Караман. —
К. : Освіта, 2010. — 416 с.

ISBN 978-966-04-0806-7.

ББК 81.2УКР—922

Навчальне видання

ПЛЮЩ Марія Яківна
ТИХОША Валентина Іванівна
КАРАМАН Станіслав Олександрович
КАРАМАН Ольга Володимирівна

УКРАЇНСЬКА МОВА

Підручник для 10 класу
загальноосвітніх навчальних закладів
з навчанням українською мовою

Профільний рівень

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

ВИДАНО ЗА РАХУНОК ДЕРЖАВНИХ КОШТІВ. ПРОДАЖ ЗАБОРОНЕНО

Редактор *О. С. Криворучко*.

Художній редактор та дизайнер обкладинки *М. Ю. Крюченко*.

Технічний редактор *Ц. Б. Федосіхіна*. Коректори *Л. А. Еско*,

С. В. Войтенко. Комп'ютерна верстка *А. В. Якимця*

Формат 60×90/16. Ум. друк. арк. 26 + 0,31 форзац.

Обл.-вид. арк. 25,66 + 0,48 форзац. Тираж 128237 прим.

(1-ий завод. 1 — 86412 прим.). Вид. № 37404. Зам. № 0-0901.

Видавництво «Освіта», 04053, Київ, вул. Юрія Коцюбинського, 5

Свідоцтво ДК №27 від 31.03.2000 р.

Набір та верстка комп'ютерного центру видавництва «Освіта»

Віддруковано з готових діапозитивів

ВАТ «Харківська книжкова фабрика «Глобус»»

61012, м. Харків, вул. Енгельса, 11

Свідоцтво ДК № 2891 від 04.07.2007 р. www.globus-book.com

У підручнику подано слайди з фотоальбомів

«Український живопис» (К.: Мистецтво, 1985), «Український живопис XX — поч. XXI ст.»

(Хмельницький, 2006), «Велика ілюстрована енциклопедія історії» (К., 2007),

«Україна — любов моя» (К.: Спалах, 2005), «Все про Україну» (К.: Альтернативи,
1980) та журналів «Художники України», «Українська мова й література в середніх
школах, гімназіях, ліцеях та колегіумах»

Права авторів та видавничі права ДСВ «Освіта» захищені Законом України «Про
авторське право і суміжні права» від 23.12.1993 р. (зі змінами від 11.07.2001 р.).

Друковане копіювання книги або її частини, будь-які інші контрафактні видання
тягнуть за собою відповідальність згідно зі ст. 52 цього Закону.
